

РІЖНЯК

Ренат Ярославович,
доктор історичних наук,
професор кафедри математики
Кіровоградського державного
педагогічного
університету імені Володимира
Винниченка
(м. Кіровоград)

**ПЕТРО ЙОСИПОВИЧ ВОМАЧКО (1894–1941) –
ПЕРШИЙ ДЕКАН ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ
КІРОВОГРАДСЬКОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ**

У статті досліджуються основні факти науково-педагогічної та управлінської діяльності протягом 1931–1941 рр. в умовах політичних репресій проти науково-педагогічної інтелігенції першого декана фізико-математичного факультету тодішньої «вищої педагогічної школи» м. Кіровограда Петра Йосиповича Воmachка. Визначається роль П.Й. Воmachка у становленні управлінської діяльності на фізико-математичному факультеті та у викладанні теоретичних фахових курсів при підготовці майбутніх вчителів фізики.

Ключові слова: П.Й. Воmachко, фізико-математичний факультет, Кіровоградський пединститут, декан, викладач, репресії.

В статье исследуются основные факты научно-педагогической и управленческой деятельности в течение 1931–1941 гг. в условиях политических репрессий против научно-педагогической интеллигенции первого декана физико-математического факультета тогдашней «высшей педагогической школы» г. Кировограда Петра Иосифовича Воmachко. Определяется роль П.И. Воmachко в становлении управленческой деятельности на физико-математическом факультете и в преподавании теоретических профессиональных курсов при подготовке будущих учителей физики.

Ключевые слова: П.И. Воmachко, физико-математический факультет, Кировоградский пединститут, декан, преподаватель, репрессии.

The article deals with the basic facts of scientific, educational and administrative activity of Peter Yosypovych Vomachko – the first dean of the Department of Physics and Mathematics of «Higher Pedagogical School» in Kirovohrad during 1931–1941 years in political repression against the scientific and pedagogical intelligentsia. The role of P. Vomachko in the development of management activities in the department of the Department of Physics and

Mathematics and in teaching of the theoretical courses in the professional training of future teachers of physics is defined.

Keywords: *P.Y. Vomachko, Department of Physics and Mathematics, Kirovohrad Pedagogical Institute, dean, teacher, repression.*

Досить короткий життєвий та творчий шлях декана фізико-математичного факультету «вищої педагогічної школи» м. Кіровограда Вомачка Петра Йосиповича з одного боку лише підтверджує відоме положення про те, що історія цілих поколінь складається з історій окремих особистостей, що переплітаються у певній конфігурації політичних, соціальних та економічних реалій історичного періоду, який вивчається. З іншого боку, саме біографічний, а отже, людинознавчий аспект історичного дослідження є досить цінним у контексті отримання результату при реалізації аналітичного підходу до вивчення суті подій певного історичного періоду.

Дослідження становища інтелігенції в УРСР у 30-ті рр. ХХ ст. зайняли гідне місце в українській та зарубіжній історіографії. Історики виділяють три основні типи таких досліджень: радянська історіографія, історіографія часів незалежності України та історіографія закордонна (у т.ч. емігрантська її частина). З точки зору об'єктивності та повноти аналізу політичних та соціальних процесів представляють інтерес останні два типи історичних досліджень. Виділимо найбільш, на нашу думку, загальні та систематизуючі наукові пошуки. М.М. Кузьменко у монографії [7] дослідив процеси запровадження більшовицької моделі соціалістичної реконструкції, що розпочалося з середини 20-х рр. ХХ ст. і передбачало уніфікацію системи освіти – становлення єдиної системи вищої і середньої освіти в УРСР. Але більшовицька влада тією чи іншою мірою вимушена була пристосовуватися до змін у суспільстві. Один із таких «заходів» влади стала політика «коренізації», проголошена XII з'їздом РКП(б) у квітні 1923 р. та детально проаналізована у дисертаційних дослідженнях Д.В. Бачинського [1] та О.Ю. Осмолівської [10]. Український різновид цієї політики дістав назву «політика українізації». Перед місцевими владними лідерами та їх структурами ставилися вимоги поповнення номенклатурних лав за рахунок українських кадрів, використання української

мови в державних установах і закладах, сприяння розвитку української культури (щодо змісту місцевих ініціатив українізації саме освітніх установ – [15]). М.М. Кузьменко у монографії справедливо доводить, що як виявилось у подальшому розвитку подій, «українізація» стала певним компромісом між радянською політичною системою та українською патріотичною інтелігенцією, а ідея рівноправності мов стала базою для майбутньої форсованої русифікації України. Упродовж 20-х – початку 30-х років основу науково-педагогічної та професійної частини викладачів вищих навчальних закладів в Україні становила дореволюційна професура та викладачі з університетською освітою. Формування ж «червоної професури» відбувалося через систему вищої школи, науково-дослідні кафедри, аспірантуру, адміністративне призначення (принцип так званого «висування»). Соціальною основою такої «професури» була переважно робітничо-селянська молодь та вихідці з сімей «трудова інтелігенція» [7]. Тим не менше вся науково-педагогічна інтелігенція була об'єктом і водночас суб'єктом політичної цензури, брала участь в різних політико-ідеологічних кампаніях з метою виявлення свого лояльного ставлення до режиму задля власного фізичного збереження та творчості. Але значна частина науковців все таки з різною активністю виступала проти монополії партії в сфері ідеології і політики, утвердження командно-адміністративної системи. Саме це стало причиною негативного ставлення партійних лідерів до інтелігенції взагалі і, зокрема, до наукової. Н.М. Литвин [8], К.М. Довгань [5] у своїх дисертаційних дослідженнях та В. Марочко і Г. Хілліг у монографічному дослідженні [9] переконливо доводять, що жорстка реакція партійних лідерів, починаючи з другої третини 30-х років, призвела до прийняття рішень про застосування репресій проти представників наукової еліти. Основною метою терору було унеможливлення опору більшовицькому режиму, будь-яких ознак інакомислення. В атмосфері постійних обвинувачень, пошуків «шпигунів» та «диверсантів» наукова інтелігенція України стала об'єктом жорстких політичних та фізичних переслідувань.

Мета статті – з'ясувати основні факти науково-педагогічної та управлінської діяльності протягом 1931–1941 рр. в умовах політичних репресій проти науково-педагогічної інтелігенції першого декана фізико-математичного факультету тодішньої «вищої педагогічної школи» м. Кіровограда Петра Йосиповича Воmachка. Нижня межа часових рамок дослідження (1931 р.) пов'язана із призначенням П.Й. Воmachка на посаду лектора техніко-математичного відділу Інституту соціального виховання, а верхня межа – 7 вересня 1941 р. – з днем смерті П.Й. Воmachка в тюрмі НКВС м. Кіровограда.

У процесі дослідження були використані матеріали карної справи на П.Й. Воmachка [4], матеріали Державного архіву Кіровоградської області (фонд 323 – партійний архів Кіровоградського обкому КПУ), письмові свідчення сучасників П.Й. Воmachка та поточний архів фізико-математичного факультету КДПУ ім. В. Винниченка.

Згідно з матеріалами карної справи (у якій зберігся паспорт, військовий квиток, профспілковий квиток, диплом про закінчення 1940 р. фізико-математичного факультету Мелітопольського державного педагогічного інституту за спеціальністю «фізика», записник та 5 поштових вітальних карток) П.Й. Воmachко (народився 1894 року в Луцьку, чех за національністю) був прийнятий на роботу до Зінов'євського інституту соціального виховання у 1931 р. [3] (відмітка на 7-й сторінці паспорту датована 1 вересня 1931 р., але на знімку випускників 1931 р. техніко-математичного відділу названого інституту, який датований липнем, вже є фото П.Й. Воmachка [14]) на посаду лектора фізики техніко-математичного відділу, прибувши сюди з м. Коростишева [3]. У цьому ж документі стверджується, що 1918 р. П.Й. Воmachко закінчив фізико-математичний факультет Київського університету (ні спростувати, ні підтвердити цю інформацію нам не вдалося у зв'язку з відсутністю матеріалів відділу кадрів тодішнього Кіровоградського вищого навчального закладу та частини списків студентів-випускників 1918 р. Київського університету у архівах Кіровограда та Києва). Вже у 1931/1932 навчальному році П.Й. Воmachко був призначений на посаду керівника техніко-математичного

відділу Зінов'євського інституту соціального виховання та завідувача кафедрою цього відділу (у 1921 р. місто Єлисаветград перейменоване в місто Зінов'євськ, у 1934 р. – у місто Кірово, у 1939 р. – у Кіровоград). У 1933 р. інститут соціального виховання було реорганізовано в педагогічний інститут з 4-річним терміном навчання і, як наслідок, техніко-математичний відділ був реорганізований у фізико-математичний факультет. Деканом факультету був призначений П.Й. Вомачко. На факультеті були створені дві кафедри: кафедра фізики, якою спочатку керував П.Й. Вомачко, а з 1934/1935 навчального року до тимчасової окупації міста Кіровограда німцями – П.Г. Холявенко; а також кафедра математики, якою керував у 1933–1936 рр. В.П. Улановський, а з 1936 р. й до початку війни М.М. Лепський [21, с. 26–28].

Для П.Й. Вомачка як організатора навчального процесу новоствореного відділу, а потім і факультету, розпочалися досить складні будні. 1931, 1932 та 1933 р. були організовані випуски відповідно 22, 31 та 22 студентів техніко-математичного відділу (в ці роки загальна кількість студентів на всіх курсах тодішнього техніко-математичного відділу не перевищувала 90 осіб). А в серпні 1933 р. на четвертий курс вже фізико-математичного факультету педагогічного інституту були зараховані випускники інституту соціального виховання 1932 і 1933 рр., а на перший курс – зараховано 4 групи у кількості 120 студентів. Перший випуск педінституту по фізико-математичному факультету П.Й. Вомачко організовував у липні 1934 року – факультет успішно закінчили 29 осіб [21, с. 29], [6, с. 5–6].

У зв'язку з реорганізацією інституту соціального виховання були реорганізовані й кафедри. На фізико-математичному факультеті 1933–1934 навчального року працювали кафедра математики, яка об'єднувала 7 викладачів, та кафедра фізики – 6 викладачів (усього в інституті було 7 кафедр, що нараховували 32 викладача). Протягом навчального року на фізмати за безпосередньої участі П.Й. Вомачка були обладнані та доукомплектовані кабінети математики, фізики, лабораторії теплоти, електрики й радіо, методики фізики. Ці кабінети обслуговували 4 лаборанти.

1933 р. на фізико-математичному факультеті відкрився вечірній відділ, на перший курс якого були зараховані 43 студенти, та заочний відділ. 1935 р. на базі Кіровського педінституту утворився вчительський інститут з дворічним терміном навчання, який 1 вересня 1935 р. розпочав свою роботу, маючи два факультети: фізико-математичний і природничо-географічний. На перший курс фізико-математичного факультету було прийнято 150 студентів (5 груп). Крім того, при вчительському інституті продовжували навчання другі, треті й четверті курси педагогічного інституту.

Таким чином, до війни фізмат під керівництвом П.Й. Воmachка був найбільш чисельним та провідним факультетом тодішнього педагогічного вишу. Проілюструємо це статистичними даними таблиці 1, що взяті зі статті С.К. Королюка [6], який з 1936 р. і аж до післявоєнних часів був ректором інституту. Зазначимо, що тут врахований вже сукупний контингент студентів при паралельному існуванні педагогічного інституту та учительського інституту з 1 вересня 1935 р. до літа 1937 р., коли достроково були випущені з третього курсу педагогічного інституту 106 студентів фізико-математичного факультету [21, с. 29–30], [6, с. 7–12].

Таблиця 1

Порівняння контингенту студентів фізико-математичного факультету та загального контингенту студентів педагогічного та учительського інституту

	1933/1934 н.р.	1934/1935 н.р.	1935/1936 н.р.	1936/1937 н.р.	1937/1938 н.р.	1938/1939 н.р.	1939/1940 н.р.	1940/1941 н.р.
Загальна к-сть студентів ф.м.ф.	209	293	399	402	293	287	381	404
Загальна к-сть студентів у вишах	353	466	595	618	530	638	852	987

Загалом за час керівництва П.Й. Воmachка спочатку техніко-математичним відділом (три випуски), а потім фізико-математичним факультетом (загалом 9 випусків: 4 в складі педагогічного інституту та 5 у складі учительського інституту) ці дві структури у складі Кіровоградської «вищої педагогічної школи» підготували 1031 вчителя фізики та математики (при загальній кількості випускників у виші – 2025) [6, с. 15]. Зазначимо лиш, що, крім стаціонарного навчання, протягом майже всього періоду роботи на посаді

декана факультету П.Й. Вомачка функціонував вечірній відділ (фізматівські випуски були: у 1935 р. – 18 осіб та у 1940 р. – 22 особи) та заочний відділ [6, с. 16].

Вияснити коло посадових обов'язків, які виконував Петро Йосипович, перебуваючи на посаді керівника відділу та завідувача кафедри фізики 1931–1932 навчального року, можна з «Постанови бюро Партколективу...» [13] (орієнтовно ця «Постанова...» з'явилася у кінці жовтня 1932 р.). Отже, в обов'язки декана у 1931–1932 навчальному році входило таке: розробка навчальних планів («для відділу та для кожного курсу» – тобто навчальних і робочих планів; «не копіюючи навчальні плани до вечірніх груп» – різні плани для різних форм навчання), розробка факультативних дисциплін на старших курсах, розробка документації для педагогічної та індустріальної практик (завод «Червона зірка»), організація виїздів лекторів до зовнішніх баз педагогічних практик (Новоукраїнський, Злинський, Кременчуцький, Онуфріївський та інші райони), встановлення індивідуального обліку успішності студентів (у зв'язку із засудженням бригадно-лабораторного методу навчання це були зміни у посадових обов'язках у цьому навчальному році), встановлення індивідуальної відповідальності за роботу студента та викладача, планування заліково-екзаменаційних сесій, запровадження для студентів-випускників «дипломних праць», введення диференційованої форми оцінки успішності студентів, укладання розкладу занять, контроль за виконанням викладачами 6-годинної тривалості робочого дня.

Перед початком 1933–1934 навчального року (коли Інститут соціального виховання реорганізовувався в педагогічний інститут) проводилася широка підготовча робота: підбір професорсько-викладацького складу, переробка робочих програм з дисциплін та навчальних програм (навчальних планів) для студентів 1-го курсу, організація роботи фізичного кабінету та фізичних лабораторій, визначення та встановлення ділових офіційних стосунків з базами методичного та методологічного керівництва (школи у м. Зінов'євську), розподіл тематики для наукового опрацювання викладачами кафедр,

планування проведення педагогічної практики. Це неповний перелік тієї роботи, яку організував П.Й. Вомачко як керівник відділу та кафедри фізики [12]. Саме у цьому навчальному році партійна організація інституту відзначила Петра Йосиповича як хорошого завідувача кафедри фізики, під керівництвом якого були якісно підготовлені робочі програми та навчальні плани [17]. Слід відзначити, що вже в цей період починалися політичні репресії (у зв'язку з викриттям «політичних помилок» Хвильового, Шумського та Скрипника) по відношенню до деяких викладачів інституту (Орлов, Харцієв, Демчук, Тарасенко, наступного навчального року – Логвиненко) [18].

1933 р. у Кіровському педінституті розпочав трудову діяльність П.Г. Холявенко, доля якого у подальшому була тісно пов'язана з фізико-математичним факультетом (1934–1952 рр. – з перервою на війну він завідував кафедрою фізики, 1951–1962 рр. – був деканом факультету). У поточному архіві фізико-математичного факультету збереглися копії спогадів Прокопа Григоровича, які він розпочав оформлювати вже будучи на пенсії. Враховуючи, що, по-перше, у П.Г. Холявенка був багатий досвід робочого спілкування з П.Й. Вомачком (вони були колегами на кафедрі та факультеті протягом 1933–1941 рр.), а, по-друге, у Прокопа Григоровича був час зважити своє відношення до свого колишнього безпосереднього керівника, дуже важко запідозрити П.Г. Холявенка у нещирості його повідомлення зі спогадів: «Курс теоретичної фізики та астрономії читав Вомачко Петро Йосипович. Він був деканом факультету – спокійна, лагідна людина. Акуратність його доходила до педантизму... Взагалі був чуйною людиною. Підготовка до ведення курсів теоретичної фізики та астрономії потребувала підвищеної кваліфікації – він нею володів» [14]. За свідченнями іншого колеги П.Й. Вомачка – Олександра Івановича Мініна – Петро Йосипович читав ще й експериментальну фізику. Отже, майже всі теоретичні фахові курси протягом 1931–1941 на кафедрі фізики читав саме П.Й. Вомачко (електротехніку читав Павло Феоктистович Романовський, методику викладання фізики – П.Г. Холявенко) [14].

Досить красномовною для характеристики П.Й. Воmachка як умілого керівника та знаючого фахівця була ситуація в червні 1935 р., пов'язана з розглядом «справи Улановського». Професору кафедри математики Улановському були висловлені претензії з боку студентів за недостатню увагу до їх навчальних проблем та з боку асистента Белінського через (як він вважав) невірне планування лектором (Улановським) навчального матеріалу. Справа слухалася в декілька етапів: спочатку було засідання кафедри математики, потім – збори студентів III курсу математиків та IV курсу вечірників, нарешті – засідання парткому інституту. Саме на засіданні кафедри математики виступи П.Й. Воmachка з приводу оцінки читання лекцій професором Улановським та об'єктивної експертизи задачного матеріалу з математики (який професор використовував під час навчальних занять) дали можливість зняти більшість несправедливих звинувачень з Улановського [19].

Навіть партійна організація інституту вважала П.Й. Воmachка фахівцем своєї справи, так як при плануванні роботи у підшефному радгоспі в першій половині 1936 р. єдиний, хто отримав саме фахове завдання щодо читання лекції на тему «Зародження сонячної системи», був тодішній декан факультету [11]. До речі, непрямим свідченням певного політичного довір'я партійців до Петра Йосиповича є дане йому в лютому місяці 1932 р. доручення щодо підготовки та читання лекції на тему «Марксизм і криза буржуазної методології в сучасній фізиці», що проводилася в контексті проведення циклу лекцій, присвячених 50-м роковинам зі дня смерті К. Маркса [22].

При всьому цьому відношення П.Й. Воmachко до студентів, що були одночасно і партійними функціонерами, можна зрозуміти з матеріалів партійних зборів інституту, на яких у лютому 1937 р. він був звинувачений у «ворожому ставленні до кандидата партії тов. Давиденка», адже «під час лекції використовує його як експонат ніби то в шутки» [16].

У грудні 1937 р. в учительському інституті відбувся пленум кафедр з приводу обговорення постанови РНК УРСР від 11 жовтня 1937 р. про запровадження штатних посад і посадових окладів для професорсько-

викладацького складу та про підвищення стипендій студентам. У результаті запровадження цих змін П.Й. Вомачко на факультеті проводив організаційні заходи в контексті залучення до науково-дослідної роботи студентів-відмінників вишу через організацію циклу лекцій з організації розумової праці, щодо введення до програм навчальних дисциплін поглиблених відомостей для кращих студентів факультету та виконував планування додаткових консультацій для студентів (з диференціацією останніх за рівнем навчальної діяльності). Крім того, кафедрам факультету було поставлене завдання щодо організації науково-дослідної роботи з однієї обраної тематики [20].

Станом на весну 1938 р. фізико-математичний факультет, як в цілому в увесь інститут, не мав проблем як з набором на навчання, так і з працевлаштуванням випускників. При цьому інститут мав аудиторний фонд, розрахований на 1340 студентів, зал на 600 осіб, бібліотеку (фонд – близько 50 000 томів), читальний зал, 2 майстерні. На фізико-математичному факультеті функціонували фізичний, математичний та методичний кабінети, механічно-молекулярна, електрична та оптична лабораторії та лабораторія креслення [2]. Як свідчить тодішній ректор інституту С.К. Королюк у [6], станом на 1 липня 1941 р. вартість навчального та господарського майна фізико-математичного факультету розподілялася так: фізичний кабінет (300 тис. крб.), математичний кабінет (30 тис. крб.), лабораторії при кабінеті фізики (45 тис. крб.), майстерня фізичних приладів (56 тис. крб.), слюсарно-ковальська майстерня (34 тис. крб.). Зрозуміло, що планування закупівель, визначення якісної та кількісної сторони необхідного обладнання, його встановлення, планування використання обладнання, розв'язання при цьому кадрових питань – це також було вагомою частиною посадових обов'язків тодішнього декана фізико-математичного факультету.

Петро Йосипович у процесі своєї діяльності як управлінця та лектора з фізики усвідомлював необхідність узаконення свого статусу викладача – він 1940 року заочно закінчив Мелітопольський державний педагогічний інститут за спеціальністю «фізика» з присвоєнням йому кваліфікації «викладач фізико-

математичних дисциплін та звання учителя середньої школи» [4]. Виходячи з термінів навчання, які зазначені у дипломі (1940 р. вступив, 1940 р. закінчив) можна зробити висновок про екстернатний (або сучасний післядипломний) варіант форми навчання. А «Додаток до диплому» свідчить про високий рівень фізико-математичної підготовки П.Й. Вомачка (в додатку – лише відмінні оцінки; крім трьох гуманітарних предметів в додатку зазначені такі фахові: історія педагогіки, диференціальна геометрія, диференціальні рівняння з кратними інтегралами, теоретична механіка, астрономія, електро-радіотехніка, аналітична геометрія, ряди функцій багатьох змінних, теоретична фізика, геофізика, додатковий курс математики). Додаток до диплому викликає деякі сумніви лише в частині відтворення успіхів Вомачка при складанні державних екзаменів – разом з відмінними оцінками з основ марксизму-ленінізму, педагогіки, математичного аналізу та загальної фізики в додатку фігурує «посередньо» з теоретичної фізики, яку в сесії цього вишу П.Й. Вомачко здав на відмінно і яку мінімум 10 років він до цього викладав в Кіровоградському педінституті.

Але той факт, що П.Й. Вомачко був викладачем з університетською освітою, отриманою до встановлення радянської влади в Україні, досить серйозно вплинув на його кар'єру в інституті. Навіть визнання його кваліфікованим викладачем та хорошим фізиком не вберегло Петра Йосиповича від репресій правлячого режиму. У випадку П.Й. Вомачка повністю справдилася теза про те, що науково-педагогічна інтелігенція в 30-ті роки була одночасно об'єктом і суб'єктом політичної цензури. Представники інтелігенції, в тому числі викладачі вишів, брали безпосередню участь в різних політико-ідеологічних кампаніях (прямі звинувачення, відкриті доноси, анонімні інформування каральних органів) з метою виявлення свого лояльного ставлення до режиму задля власного фізичного збереження. Саме через донос (ймовірно, зроблений колегою) П.Й. Вомачко 23 червня 1941 р. був заарештований з пред'явленням такого звинувачення (переклад автора): «будучи по-антирадянському налаштованим, вів боротьбу проти радянської

влади на ідеологічному фронті, обмовляв комуністичну партію та радянську владу, розповсюджував провокативні чутки, висловлював недовір'я на адресу радянської влади». В справі [4] у якості доказів вини Вомачка наводяться цитати, які за версією слідчого належать Петру Йосиповичу (переклад автора): «Центральна та місцева влада в СРСР не змогли забезпечити спокій серед населення під час мобілізації. Багато непотрібної метушні та неорганізованості, яка дуже негативно відображалася на мирних робітниках... – це ще в той момент, коли війна не почалася»; «Ми справді звільнили українців та білорусів від польських панів, але що ми їм принесли: черги та нестатки хліба та предметів першої життєвої необхідності...»; «Партія стала привілейованим класом. Ось приклад: чи є хоч в одному виші України безпартійний директор? Немає і бути не може...»; «Промисловість в СРСР перейшла на рейки військової промисловості, тобто на рейки не створення, а руйнування...». Ймовірно, що справа Вомачка сфабрикована, як і тисячі інших. Але якщо і справді в розмові з майбутнім донощиком П.Й. Вомачко це говорив (що також досить ймовірно), то він говорив абсолютну правду, при цьому по-перше, допустивши необережність, а по-друге, проявивши серйозний рівень розуміння тієї ситуації, в якій проживав і працював. Судячи з матеріалів справи, Вомачко П.Й. під час допиту вів себе спокійно та виважено, продумано відповідав на питання слідчого. Петро Йосипович не визнав звинувачень, які йому висувалися (переклад автора): «У висунутому мені звинуваченні винним себе не визнаю, антирадянською діяльністю я не займався. Крім того, що я вказав вам (слідчому – прим. автора), що я став джерелом розповсюдження провокативних чуток». Саме таким був останній запис у протоколі допиту 24 червня 1941 р. [4]. З матеріалів карної справи слідує, що допиту свідків у справі П.Й. Вомачка не було і ведення його справи завершено 25 липня 1945 р. Справа була передана прокурору Кіровоградської області для розгляду на особливій нараді при НКВС СРСР (це у той час такий був суд), але ніяких наступних рішень у справі не було. Перебуваючи в тюрмі НКВС м. Кіровограда, П.Й. Вомачко 7 вересня 1941 р. помер через хворобу серця (так слідує з акту

огляду, який був підписаний головним лікарем тюрми). Постановою начальника управління КДБ УРСР у Кіровоградській області від 6 травня 1964 р. карна справа П.Й. Вомачка була закрита через смерть звинуваченого.

Таким чином, при з'ясуванні основних фактів науково-педагогічної та управлінської діяльності протягом 1931–1941 рр. в умовах політичних репресій проти науково-педагогічної інтелігенції першого декана фізико-математичного факультету тодішньої «вищої педагогічної школи» м. Кіровограда Петра Йосиповича Вомачка ми виявили таке:

1. П.Й. Вомачко відіграв визначну роль в становленні функціонування фізико-математичного факультету як виважений та грамотний управлінець, який заклав основи найважливіших видів організаційної роботи у деканаті факультету – складання навчальних та робочих планів, організація навчально-виховного процесу, загальне керівництво роботою факультетських кафедр, планування проведення практик, працевлаштування, поселення студентів у гуртожиток, придбання та раціональне використання обладнання для кабінетів та лабораторій.

2. П.Й. Вомачко як фахівець з університетською освітою заклав основи читання теоретичних фахових курсів з фізики на фізико-математичному факультеті. Саме він належав до невеликої групи викладачів інституту, яку тоді називали «лектура»; саме він читав лекції з найважливіших та найскладніших теоретичних фахових курсів – теоретичної фізики, експериментальної фізики, астрономії. Тому П.Й. Вомачко відіграв визначну роль у становленні лекційних теоретичних курсів при підготовці майбутніх вчителів фізики.

3. У політичних реаліях тодішньої УРСР 30-х рр. ХХ ст. – постійних обвинувачень науково-педагогічної інтелігенції, пошуків «шпигунів» та «диверсантів» – П.Й. Вомачко, як і тисячі інших викладачів вищої школи, став об'єктом жорстких політичних та фізичних переслідувань. Але і в умовах арешту він зберіг спокій та властивий йому педантизм, не визнав більшості пред'явлених йому звинувачень, погодившись лише на ту їх частину, які були правдою.

Список використаних джерел та літератури

1. *Бачинський Д. В.* Інтелігенція Української СРР в українізаційних процесах 20-х – початку 30-х років ХХ ст. : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Д. В. Бачинський ; Чернівецький нац. ун-т імені Юрія Федьковича. – Чернівці, 2004. – 20 с.
2. *Державний архів Кіровоградської області* (далі ДАКО), ф. 323, оп. 1, спр. 48, арк. 26–27. [Витяг з протоколу загальних партійних зборів парторганізації Кіровського учительського інституту від 19.03.1938 р.].
3. *ДАКО*, ф. 323, оп. 1, спр. 23, арк. 95. [Відомість про проф-лекторський склад та адмін. техперсонал Зін. ПЕДІНУ].
4. *ДАКО*, ф. 8448, арх. ном. 077480, д. № 10210 [По обвиненню Вомачка Петра Йосифовича по ст. 54-10 ч. I УК УССР].
5. *Довгань К. Г.* Київський університет в умовах посилення сталінського тоталітарного режиму (1933–1941 рр.) : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / К. Г. Довгань ; Київський нац. ун-т імені Т. Шевченка. – К., 2008. – 15 с.
6. *Королюк С. К.* До двадцятиріччя існування Кіровоградського педінституту ім. О. С. Пушкіна / С. К. Королюк // Наук. зап. Кіровоградського держ. пед. ін-ту імені О.С. Пушкіна. – 1951. – Т. 1. – С. 3–24.
7. *Кузьменко М. М.* Науково-педагогічна інтелігенція УСРР 20–30-х років : соціально-професійний статус та культурно-освітній рівень / М. М. Кузьменко. – Донецьк : НОРД-ПРЕС, 2004. – 455 с.
8. *Литвин Н. М.* Політичні репресії проти наукової інтелігенції в радянській Україні в 1920–1930-х роках (ідеологічні аспекти проблеми) : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Н. М. Литвин ; Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. – К., 2006. – 23 с.
9. *Марочко В.* Репресовані педагоги України : жертви політичного терору (1929–1941) / Василь Марочко, Гьотц Хілліг ; НАН України, Ін-т історії України, Марбурзький ун-т. – К. : Наук. світ, 2003. – 302 с.
10. *Осмоловська О. Ю.* Державна політика щодо професорсько-викладацьких кадрів радянської України (1920–1930-ті роки) : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / О. Ю. Осмоловська ; Донецький нац. ун-т. – Донецьк, 2004. – 23 с.
11. *ДАКО*, ф. 323, оп. 1, спр. 38, арк. 17. [План роботи у підшефному радгоспі імені Будьонного з 01.02.1936 р. по 01.05.1936 р.].
12. *ДАКО*, ф. 323, оп. 1, спр. 23, арк. 75. [План роботи фізико-математичного відділу Зінов'євського педінституту на 1933/1934 н.р.].
13. *ДАКО*, ф. 323, оп. 1, спр. 14, арк. 3–5. [Постанова Бюро Партколективу на доповідь директора інституту тов. Галія про виконання постанови Уряду від 19 вересня 1932 р.].
14. *Поточний архів фізико-математичного факультету Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.*
15. *Про заходи в справі українізації шкільно-виховних і культурно-освітніх установ* : Декрет Ради Народних Комісарів УСРР від 27 липня 1923 р.

// Збірник законень та розпоряджень Робітничо-селянського уряду України. – Х., 1923. – Від. 1, ч. 29 [16 верес.]. – Арт. 430.

16. *ДАКО*, ф. 323, оп. 1, спр. 40, арк. 7–9. [Протокол № 3 загальних зборів парторганізації Кіровського Учительського інституту від 10.02.1937 р.].

17. *ДАКО*, ф. 323, оп. 1, спр. 6, арк. 240. [Протокол № 9 засідання партбюро парторганізації Кіровського Учительського інституту, що відбулося 13.02.1933 р.].

18. *ДАКО*, ф. 323, оп. 1, спр. 24, арк. 31–33, арк. 64. [Протоколи засідань партійного комітету и матеріали к ним (Первичная организация КП(б)У Педагогического института)].

19. *ДАКО*, ф. 323, оп. 1, спр. 28, арк. 15–24. [Протоколи засідань партійного комітету (Первичная организация КП(б)У Педагогического института)].

20. *ДАКО*, ф. 323, оп. 1, спр. 41, арк. 10. [Резолюція пленуму кафедр Кіровського учительського інституту від 14 грудня 1937 р.].

21. *Фізико-математичному факультету – вісімдесят: витоки, становлення, сьогодення, перспективи* / [О. В. Авраменко, С. І. Алексеєва, І. П. Ганжела та ін.] ; за ред. Р. Я. Ріжняка. – Кіровоград : КОД, 2010. – 160 с.

22. *ДАКО*, ф. 323, оп. 1, спр. 15, арк. 30. [Цикл лекцій марксо-знавства, присвячений 50-м роковинам зі дня смерті Карла Маркса].